

Beoordelingskader commissie Ruim baan voor talent: criteria voor de tweede ronde experimenten.

1. Inleiding

Achtergrond

Tijdens het wetgevingsoverleg met de Tweede Kamer over de experimentenwet vooropleidingseisen, selectie en collegegeldheffing) op 24 januari jl. zijn afspraken gemaakt over een nieuwe ronde experimenten 'Ruim baan voor talent'. De Tweede Kamer heeft in dat overleg aangegeven, dat de tweede ronde betrekking moet hebben op experimenten met de ontwikkeling van opleidingen met 'erkende evidente meerwaarde' die binnen de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) passen en dus niet vallen onder de vigeur van de experimentenwet. De Tweede Kamer dacht daarbij aan honours programma's. Voor de (verdere) ontwikkeling van 'erkende evidente meerwaarde' zouden deze experimenten subsidie kunnen krijgen uit de middelen, die zijn gereserveerd voor de experimenten toelatingsbeleid hoger onderwijs.

In deze notitie worden de beoordelingscriteria voor de tweede ronde experimenten nader uitgewerkt. Instellingen kunnen voorstellen indienen, die op grond van deze criteria door de commissie 'Ruim baan voor talent' worden beoordeeld.

De criteria komen overeen met de criteria voor erkende evidente meerwaarde bij de eerste ronde experimenten, maar zijn anders dan de eerste ronde gericht op de specifieke kenmerken van honours programma's.

De ontwikkeling en implementatie van honours programma's is bij de meeste universiteiten al in volle gang. Deze universiteiten werken samen in het Landelijk Plusnetwerk. De kerngroep van dit netwerk heeft de commissie van veel bruikbare informatie voorzien, die als input voor deze notitie heeft gediend.

In de waarneming van de commissie zijn hogescholen aanmerkelijk minder ver met de ontwikkeling van honours programma's. Niettemin is het zeer wenselijk dat ook hogescholen kunnen voorzien in opleidingstrajecten, die gemotiveerde studenten uitdagen en meer inhoudelijke verdieping bieden. Deze notitie is dus uitdrukkelijk gericht op het gehele hoger onderwijs.

Doel tweede ronde experimenten en verschil t.o.v. eerste ronde

Zowel de eerste als de tweede ronde experimenten hebben als doel om 'erkende evidente meerwaarde' van opleidingen (verder) te ontwikkelen en aan te tonen. Ook in de instellingsvoorstellen voor de tweede ronde zal meerwaarde van opleidingen of van opleidingsprogramma's moeten worden onderbouwd.

Belangrijk verschil tussen beide rondes is dat in de eerste ronde experimenten toepassing plaatsvindt van selectie van studenten aan de poort (naast de al bestaande wettelijke mogelijkheden) en collegegeldverhoging; in de tweede ronde experimenten is dat niet het geval. Voor honours

programma's worden studenten wel geselecteerd, maar het gaat hier om selectie na de poort, binnen de grenzen van de huidige WHW.

Een ander verschil houdt verband met de onderbouwing van de meerwaarde. In de eerste ronde experimenten werden de instellingen uitgenodigd tot het indienen van voorstellen waarin zeer uiteenlopende vormen van meerwaarde werden uitgewerkt. Dat leidde ertoe dat het voor de commissie in bepaalde gevallen moeilijk was om te beoordelen of er inderdaad sprake was van meerwaarde of dat het om kwaliteiten ging, die van elke reguliere opleiding verwacht mogen worden. De wens van Tweede Kamer en staatssecretaris om de focus van de tweede ronde te richten op honours programma's leidt er volgens de commissie toe dat dergelijke twijfel ('meerwaarde of reguliere kwaliteit?') nu zoveel mogelijk moet worden uitgesloten. De beoordeling van de instellingsvoorstellen voor de tweede ronde zal dan ook strenger zijn en plaatsvinden met toepassing van scherpe criteria.

Doel van deze ronde experimenten is:

- het (verder) ontwikkelen van honours programma's met een erkende evidente meerwaarde
- het verwerven van inzicht in de factoren die voor evidente meerwaarde van honours programma's bepalend zijn en in de mogelijkheden om deze meerwaarde aan te tonen en te erkennen.

Deze experimenten kunnen betrekking hebben op zowel reeds bestaande honours programma's als op nieuwe honours programma's die nog ontwikkeld moeten worden.

In de volgende paragraaf wordt nader ingegaan op de kenmerken van honours programma's. In paragraaf 3 zijn de criteria uitgewerkt voor de beoordeling van de 'tweede ronde'-voorstellen.

2. Kenmerken honours programma's

Honours programma's zijn opleidingsprogramma's of onderdelen daarvan die zodanig zijn georganiseerd, dat het onder studenten aanwezige talent optimaal wordt uitgedaagd en dat aan de motivatie van studenten maximaal tegemoet wordt gekomen. Deze programma's stimuleren studenten om actief op te treden. Wat betreft inhoud, lengte, zwaarte en benaming (plusprogramma's, honour tracks, excellente tracés) is de diversiteit aan honours programma's in ons hoger onderwijs opmerkelijk. Er zijn disciplinaire, interdisciplinaire en multidisciplinaire honours programma's, zowel in de bachelorfase als in de masterfase. Deze programma's worden als extra onderwijs aangeboden naast of deels als vervanging van het reguliere onderwijs. Daarnaast zijn er honours colleges: op zichzelf staande instituten binnen universiteiten die een breed programma van bacheloropleidingen aanbieden, dat zowel disciplinaire, interdisciplinaire als multidisciplinaire onderdelen bevat.

Ondanks deze verscheidenheid zijn er karakteristieken te formuleren die als algemene basiskennmerken van honours programma's kunnen worden opgevat. Centraal daarin staan volgens de commissie de volgende drie aspecten:

- *Uitdaging en verzwaring.* Het onderwijs is vergeleken bij de reguliere opleiding extra uitdagend en kent een zwaardere studielast.
- *Maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkeling.* Meer dan reguliere opleidingen zijn honours programma's gericht op de voorbereiding van studenten op het vervullen van sleutelfuncties in maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen. Dergelijke programma's zijn immers bij uitstek geschikt om het potentieel van mensen met een relatief groot talent te benutten ten bate van het vervullen van leidinggevende posities in onze samenleving.
- *Academic community.* Doordat getalenteerde en gemotiveerde studenten bij elkaar worden gebracht onder intensieve begeleiding van docenten, ontstaat een inspirerende *academic community*, die bevordert dat studenten het beste uit zichzelf en hun opleiding halen.

Als meer concrete kenmerken voor honours programma's leidt de commissie uit het bovenstaande de volgende af:

Ambities

Honours programma's hebben als ambities:

- het duurzaam maken van aandacht voor initiële motivatie en inspiratie van studenten en docenten
- het aanbieden van uitdagend en kennisverdiepend onderwijs voor gemotiveerde en getalenteerde studenten;
- het ontwikkelen van een wetenschappelijke en intellectuele voorhoede door bij studenten te appelleren aan doorzettingsvermogen, academisch leiderschap en ethisch normbesef;
- het vervullen van een proeftuinfunctie voor onderwijsvernieuwing in het reguliere onderwijs en de kwaliteit van het reguliere onderwijs verder 'aan te wakkeren'.

Opzet en werkwijze

Om deze ambities te realiseren is het nodig dat honours programma's:

- extra onderwijsprogramma's verzorgen, die deelnemende studenten (inter –of multi-) discipline verdieping bieden en een substantieel zwaardere studielast bevatten ten opzichte van het reguliere programma;
- het onderwijs laten verzorgen door topdocenten, die direct en intensief contact met studenten hebben;
- het onderwijs richten op het doel dat wetenschappelijk en beroepsmatig denken onderdeel wordt van de bagage van studenten;
- kleinschalig en dynamisch van opzet zijn met een gelimiteerd aantal deelnemers;
- talent onder studenten identificeren en voor het programma selecteren;

- passen binnen de doelstellingen en de strategie van de instelling en door de instelling worden erkend en ondersteund.

3. Criteria voor honours programma's met 'erkende evidente meerwaarde'

Meerwaarde

Net als voor de eerste ronde experimenten geldt als voorwaarde voor positieve beoordeling van instellingsvoorstellen dat het experiment een opleidingsprogramma of onderdeel daarvan moet betreffen met een erkende evidente meerwaarde. In het beoordelingskader voor de eerste ronde heeft de commissie daarvoor criteria opgenomen. Deze criteria zijn ook van toepassing in de beoordeling van de voorstellen voor de tweede ronde experimenten, maar worden toegespitst op de basiskennmerken van honours programma's.

Meer concreet betekent dit dat de inhoudelijke criteria voor de tweede ronde en de vereisten voor de instellingsvoorstellen als volgt luiden:

- **Identificatiemogelijkheden voor studenten.** Cruciaal voor de meerwaarde van een honours programma is dat de student sterk betrokkenheid toont bij de opleiding en het gevoel heeft deel uit te maken van een *academic community*. Het optimaal tot stand brengen van een *academic community* vergt kleinschalig onderwijs en intensief contact tussen student en docent. Werkgroepen bestaan uit maximaal 12-25 studenten en het aantal contacturen van docenten is hoger dan dat van de reguliere opleiding. Studie – en werkgroepen zijn samen gesteld uit studenten met vergelijkbare talenten en motivatie. Selectie voor honours programma's is dus noodzakelijk. Deze selectie vindt plaats overeenkomstig de mogelijkheden in de WHW (dus niet op grond van die van de experimentenwet).

Het voorstel van de instelling dient informatie te bevatten over:

- **de maximale omvang (12-25 studenten) van de werkgroepen**
- **het aantal contacturen van docenten in vergelijking tot de reguliere opleiding**
- **de wijze waarop studenten voor het honours programma worden geselecteerd.**
- **Activerende onderwijsvormen.** Het onderwijs van een honours programma wordt verzorgd door topdocenten, die behalve als kennisoverdragers fungeren als intellectuele gids en rolmodel bij de academische vorming. De studielast van het honours programma is substantieel hoger dan die van de reguliere opleiding. Honours onderwijs vraagt verplichte aanwezigheid. In honours programma's werken studenten serieus aan hun studie met een sterke nadruk op interactiviteit.

Het voorstel van de instelling dient informatie te bevatten over:

- **de kwaliteit van de docenten**
- **de studielast van het honours programma, die ten opzichte van de reguliere opleiding substantieel is verzwaard.**
- **Accent op vorming.** Vergeleken bij de reguliere opleiding wordt er in een honours programma meer aandacht besteed aan de ontwikkeling van academische vaardigheden. Daarbij kan het gaan om vorming tot onderzoeker, sociale en communicatieve vaardigheden, maar ook om maatschappelijk/ethisch normbesef en leiderschapskwaliteiten. Om goed in te spelen op de nieuwsgierigheid en talenten van de student biedt een honours programma ten opzichte van de reguliere opleiding meer inhoudelijke verdieping. Dit kan vorm krijgen in disciplinaire, inter –of multidisciplinaire (onderdelen van) programma's. De commissie heeft geen voorkeur voor één van deze varianten.

Het voorstel van de instelling dient een beschrijving te bevatten van het curriculum van het honours programma. Daarbij geeft de instelling ook aan hoe het honours programma past binnen de doelstellingen en de strategie van de instelling.

- **Ruimte voor verschil.** Een honours programma moet recht doen aan de specifieke interesses en vaardigheden van studenten. Het programma zal er dus in moeten voorzien dat op een bepaald moment in de opleiding (bijvoorbeeld na één jaar) de student met zijn tutor een studiep pad uit kan stippelen, dat optimaal bij zijn ambities en capaciteiten aansluit.

Het voorstel van de instelling moet aangeven op welke wijze maatwerktrajecten binnen het honours programma vorm krijgen.

Een voorstel voor een honours programma met evidente meerwaarde moet *alle* bovengenoemde aspecten behartigen. Zoals eerder is opgemerkt, kan het voorstel zowel een reeds bestaand als een nieuw te ontwikkelen honours programma betreffen.

Evident

De meerwaarde van het honours programma moet evident zijn. Net als in het beoordelingskader voor de eerste ronde vat de commissie evident op als 'duidelijk, onderbouwd en achteraf aantoonbaar'. De meerwaarde is zoveel mogelijk objectief meetbaar. De instelling moet deze evidentie van de meerwaarde in het voorstel aannemelijk maken.

Erkend

De erkenning van de evidente meerwaarde van de honours programma's vindt op twee momenten plaats: het eerste moment is vooraf bij de beoordeling door de commissie en de aanwijzing van de staatssecretaris, het tweede moment is achteraf bij de evaluatie van het experiment. Bij de evaluatie

en het antwoord op de vraag of evidente meerwaarde daadwerkelijk tot stand is gebracht kan de commissie goed gebruik maken van de expertise van de NVAO. De commissie zal daarom de NVAO vragen om de commissie in het kader van de monitoring en eindevaluatie te adviseren. De NVAO doet dit ook in het kader van de eerste ronde experimenten.

Het voorstel van de instelling zal in de ogen van de commissie aan kwaliteit winnen, indien de instelling al bewijzen van externe erkenning van het honours programma kan overleggen.

Omwille van een zorgvuldige en spoedige beoordeling van de voorstellen van de instellingen dient de instelling de aanvraag voor subsidie voor een '2^e ronde'-experiment in te richten overeenkomstig het format voor het informatiedossier in bijlage 1.

Bijlage 1: Informatiedossier ten behoeve van de aanvraag

Het informatiedossier moet de commissie 'Ruim baan voor talent' in de gelegenheid stellen te beoordelen of de aanvraag van de instelling voldoet aan de criteria in paragraaf 3 van dit beoordelingskader. Daarom moet het informatiedossier overzichtelijk en toegankelijk zijn en voldoende informatie bevatten.

Onderdelen van het informatiedossier 2^e ronde experimenten 'Ruim baan voor talent'

A. Kenmerken van de opleiding

- Naam van de betrokken opleiding(en) met CROHO-code
- Naam en adres van de instelling
- Naam en gegevens van de persoon die als contactpersoon voor deze aanvraag door het instellingsbestuur is aangewezen.

B. Structurering in vier hoofdstukken van bij voorkeur 1 pagina, volgens de criteria zoals beschreven in paragraaf 3: identificatiemogelijkheden voor studenten, activerende onderwijsvormen, accent op vorming, ruimte voor verschil.

In elk hoofdstuk moet zichtbaar ingegaan worden op de informatie die in paragraaf 3 gevraagd wordt voor elk van de criteria. Daarbij moet aangegeven worden

- De huidige situatie en de situatie aan het einde van de experimenteer/subsidieperiode. Bijvoorbeeld de omvang van de werkgroepen nu en straks.
- Het verschil met de reguliere opleiding. Bijvoorbeeld de omvang van de werkgroepen bij reguliere opleidingen. Overigens kan het zijn dat er niets veranderd bijvoorbeeld als de situatie al optimaal is.
- Waarom de situatie tot meerwaarde leidt (onderbouwing meerwaarde) en hoe dit achteraf (en zo mogelijk ook vooraf) aangetoond gaat worden. Bijvoorbeeld waarom de beoogde werkgroepgrootte tot meerwaarde leidt. Eventuele externe erkenningen kunnen hier worden genoemd.

Daarnaast kunnen in een categorie 'extra aspecten per criterium nog andere aspecten die niet in par. 3 zijn genoemd worden uitgewerkt.

C. Eventueel een extra hoofdstuk met nog niet eerder aan de orde gekomen extra kenmerken van het programma.

D. De begroting. Hierin wordt een onderscheid gemaakt tussen ontwikkelkosten ter voorbereiding van het experiment en uitvoeringskosten. De uitvoeringskosten zijn zoveel mogelijk gespecificeerd naar de criteria in onderdeel B.

Bijlage 2: Huidige wettelijke mogelijkheden voor selectie van studenten

De volgende bij wet geregelde vormen van selectie in het hoger onderwijs kunnen worden onderscheiden:

- *selectie voor de eerste inschrijving propedeutische fase bij numerus fixus-opleidingen* (art. 7.53 en 7.56 WHW). Deze selectie gebeurt via loting voor tenminste 50% van de plaatsen en via decentrale toelating door de instelling. Gegadigden met een gemiddeld eindexamencijfer van acht of hoger worden rechtstreeks toegelaten. In het totaal zijn er dit jaar in ons hoger onderwijs 55 opleidingen met een numerus fixus. Daarvan passen 18 opleidingen decentrale toelating toe (11 in het wetenschappelijk onderwijs, zeven in het hoger beroepsonderwijs).
- *bindend studieadvies* (art 7.8b, derde lid WHW) leidend tot beëindiging inschrijving bij ongeschiktheid voor opleiding naar het oordeel van instellingsbestuur.
- *post-propedeutische selectie bij opleidingen met een numerus fixus* (7.54.WHW). De wijze van selectie is geheel aan de instelling overgelaten. In het hbo stromen jaarlijks tussen de 6.500 en 8.000 studenten in via postpropedeutische selectie (in het wo vindt hiervan geen registratie plaats).
- *selectie bij aansluitende masteropleidingen* (7.30a WHW). De bezitters van een bacheloropleiding waarvoor de betreffende masteropleiding als aansluitende master is aangewezen hebben automatisch recht op inschrijving. Anderen moeten beschikken over een toelatingsbewijs dat door het instellingsbestuur bij ontoereikende capaciteit geweigerd kan worden. Dit impliceert selectie. De wijze van selectie is aan het instellingsbestuur overgelaten.
- *selectie bij niet-aansluitende mastersopleidingen* (7.30b WHW). Selectie is aan de instelling overgelaten. De eisen kunnen uitsluitend betrekking hebben op kennis, inzicht en vaardigheden die kunnen zijn verworven bij beëindiging van een bacheloropleiding. Dat betekent dat bijvoorbeeld niet op motivatie kan worden geselecteerd; wel op cijfers, maar niet uitsluitend.
- *selectie voor het kunstonderwijs* (artikel 7.26a, tweede lid WHW). Het instellingsbestuur kan eigen criteria vaststellen voor selectie. Deze moeten zich richten op specifieke eigenschappen die zijn verbonden aan opleiding en toekomstig beroep.
- *selectie door opleidingen, die volgens de wet aanvullende eisen mogen stellen* (artikel 7.26 WHW). Hieronder vallen bijv. de opleiding van kader in de gezondheidszorg, de opleiding maritiem officier en de opleiding hoger hotelonderwijs. De aanvullende eisen in de algemene maatregel van bestuur die deze opleidingen aanwijst laten voor bepaalde opleidingen weinig ruimte. Zo mag voor de opleiding maritiem officier alleen als aanvullende eis gelden het bezit van een geneeskundige verklaring, waaruit medische geschiktheid blijkt. Voor het hoger hotelonderwijs geldt daarentegen als aanvullende eis dat de student beschikt over voldoende aanleg en geschiktheid voor de desbetreffende opleiding. Dit laat de instelling veel ruimte voor selectie.
- *selectie in het kader van colloquium doctum*. De instelling kan personen van 21 jaar of ouder die niet aan de wettelijke vooropleidingseisen voldoen toelaten op grond van een onderzoek. Dit is feitelijk een vorm van selectie.